

CSALÁD-, GÜNY- ÉS
RAGADVÁNYNEVEK
A KALOTASZEGI MAGYARVALKÓN

ÍRTA
NAGY JENŐ

KOLOZSVÁR, 1944

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET KIADÁSA

ERDÉLYI TUDOMÁNYOS FÜZETEK

176. SZ.

CSALÁD-, GÚNY- ÉS
RAGADVÁNYNEVEK
A KALOTASZEGI MAGYARVALKÓN

ÍRTA

NAGY JENŐ

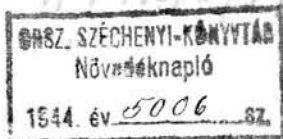
KOLOZSVÁR, 1944

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET KIADÁSA

Különlenyomat
 az ERDÉLYI MÚZEUM
 1944. évi 1–2. füzetéből

11.213/176

Egy falu lakossága névanyagának, család-, ragadvány- és gúnyneveinek tanulmányozása sok tanulságot rejt magában. Egyfelől megismertet a falu jelenlegi névállományával, másfelől azonban az egyes nevek eredetét kutatva tanulságos és nem egy tekintetben hasznos útmutatással szolgál a falu történeti múltjára, népesedési, települési és művelődéstörténeti viszonyaira. Néprajzi szempontból a ragadvány- és gúnynevek gyűjtése pedig alkalmat ad arra, hogy bepillantsunk egy kisebb közösség életének talán a legelrejtettebb területére. A gyűjtőnek nehéz feladattal kell megbírkóznia, ha arra vállalkozik, hogy ebbe az idegentől, de még egymástól is annyira elrejtett világba behatoljon és tüzetesen megismerje.

A megismerés kétféleképpen történhetik. Sorra veheti a gyűjtő az egyes családokat a faluban és így próbálja megtudni a faluban használatos ragadvány- és gúnyneveket, vagy pedig ott fog a gyűjtéshez, ahol a falusiak közül a legtöbben megfordulnak (községházán, lelkészi hivatalban) és az ottani személyektől érdeklődik a nevek felől. A gyűjtés első módzata sokszor nem nyújt teljesen tiszta és teljes képet, mert a rokonság ebben a tekintetben is összefog és nem szívesen árulja el hozzátartozóinak gúnynevét. Annál könnyebben azonban haragosáét vagy a nem fajtájabeliét. A másik, az egy közpotban való gyűjtés sokszor jobb eredményre vezethet. A gyűjtő azonban akkor jár el a leghelyesebben, ha mindkét lehetőséget felhasználja, és gyűjtését mindkét helyen ellenőrzi és kiegészíti.

Magyarvalkón több ízben jártam még a román megszállás alatt. Legutoljára, 1937-ben három hónapot töltöttem Kalotaszegnek ebben, a havasokhoz legközelebb fekvő községében. A nyelvészeti gyűjtőmunka mellett megismerkedhettem nagyjából a falu és a református egyház történetével, népesedési és települési viszonyaival. Különösen felkeltették érdeklődésemet a falu jelenlegi névállománya és névadási viszonyai. Abban a gyűjtőre nézve nagyon kedvező helyzetben voltam, hogy a református lelkészi hivatalban a falunak nemcsak a régebbi névállományával ismerkedhettem meg, hanem rögtön összevethettem azt a mostanival. A falunak majdnem egész nő-lakossága, magyar és román vegyesen megfordult a „tiszteletesasszonynál“, aki a kalotaszegi varrottas háziipar vezetője volt akkor. Így azután nagyon kedvező alkalom nyílt arra, hogy a falubeli asszonyokkal beszélhessek és meg-

figyeléseimet feljegyezzem. Feltűnt a régi anyakönyvekkel való összehasonlítás alapján, hogy a falu családnevei mennyire leegyszerűsödtek és milyen sok olyan név van, melyben a vezeték és a keresztnév azonos. Ezt az egyszerűsödést igazolta a történeti források Valkóra vonatkozó névanyaga is.

Az oklevelek tanúsága szerint a falu népe 1730-ig, amikor Valkai Miklóssal a Valkai-család férfiága kihalt,¹ e család jobbágya volt. Ettől kezdve a faluval együtt a Kemények és Jósikák birtokolják, a jobbágy-családok férfitagjai idegenbe járnak „urat szolgálni“, egészen 1848-ig. Ennek a megoszlásnak a nyomai azonban még sokáig fennmaradtak a község családjai között. A későbbi időből származó oklevelek is pontosan megjelölik az egyes jobbágyságok hovatartozóságát.

Az összehasonlítás kedvéért az alábbiakban azokból a nevekből fogok néhányat felsorolni, melyeket időrendi sorrendben az oklevelek² őriztek meg, hogy ezáltal a község régi — oklevelekben fennmaradt — és a jelenlegi névállományát áttekinthessük és a fejlődési folyamatot megállapíthassuk.

1505:³ Szakáts Dénes, Veres István és Dénes, Tolvaj Péter, Both Antal, Jegenye Bálint, Cziczér Mihály. — 1589: Kis Bálint Mathe. — 1603/1839: Both ~ Bott István, Koro Gergely, Csüdön ~ Csüdöm Péterné; 1642: Solyom Marton. — 1658: Solyom Mártonné özvegy aszszony. — 1694: Bott János, Lőrincz Pál, Vincze Péter. — 1699: Vincze György fia Istók; — 1712: Bálint Ferenc, Bálint Márton. — 1714: Kovács András, Bartha István, Deák István, Kati János. — 1720: Decsi Gergely és fia János. — 1725: Bot Ferenc, Kolozsi Ilona, Bot Mártonné, Tamás Katák (!), Lőrinc Pál, Miklós János, Hegedüs Ferenc, Gáll Péter, Vincze Perse, Dudás Istvánné Kelemen Katák (!). — 1728: Franciscus Bot, Georgius Vince, Martinus Kelemen, Martinus Sóos, Stephanus Mihály, Joannes Lukáts, Franciscus Bálint, Martinus Lörintz. — 1730: Péter János, Péter György, Simon János,

¹ A család családfája 14 nemzedéket foglal magában. A család történetére a gyulafehérvári és nagyvárad levéltár tartalmaz adatokat. VERESTÓI György „Holtakkal való barátság azaz némely erdélyi nagy méltóságoknak és főrenden levő nemeseeknek halálok után is virágzó emlékezetek (1783)“ című halotti beszédgyűjteményében összeállította a Valkai-család leszármazási táblázatát. E szerint 1307-ben hal meg Valkai Demeter, akiről először emlékeznek meg a család tagjai közül. Az utolsó Valkait férfiágon maga Verestói temeti el. A család történetével, belekapcsolva a falu és a ref. egyház történetét, utána MIHÁLTZ ELEK, (1863—1897 között) valkói ref. lelkész „A kalotaszegi ref. egyházak története“ című, 1866-ban írt munkájában foglalkozik. A szerző ezt kéziratban olvasta. KÓNYA GYULA Valkó jelenlegi ref. lelkésze szintén megemlékezik jegyzeteiben, melyek főleg az egyház történetére vonatkoznak, a Valkai-családról és annak szerepéről a község történetében.

² Magyarvalkó személyneveire vonatkozó adatokat — a valkói ref. egyház iratai között találtakon kívül — SZABÓ T. ATTILA jegyzeteiből állítottam össze, ezért a nevek felsorolásakor nem hivatkozom külön az egyes levéltárakra, ahol a nevek megtalálhatók.

³ A valkói ref. egyház iratai között található.

Lörintz Márton, Bott Farkas. — 1744: Bot Pálné Finyás, Finyás Er-sok. — 1763: Deák Márton, Kati György, Lucza György. — 1765: Fodor Lázár, Vincze Péter. — 1817: Getzi István, Franciscus Kis, Michael Marton, Martinus Kelemen, Fodor Simon.

1831-ből találunk olyan valkói családneveket, melyek már határ-résznévként fordulnak elő és így az ilyen nevek régi eredetét bizo-nyítják: pl. *Bálint Bandi malmaknál, Vintze rétikben, Bálint Bandi malmak aránt, a Kelemen malma mellett*.⁴ Azóta csak szaporodtak az ilyen módon alkotott helynevek; 1938-ban már ilyen nevek voltak: *Pál Gyuri kuttya, Bandikó higgycok, Pandúr kuttyok, Vincistók kuttyok, Mihók Jancsi kuttyok, Budai irtások, Pandúr irtások, Márcikó Gyuri irtása, Feri Jancsi irtások, Győr Jancsi irtások*, stb.⁵

Ha falu jelenlegi névállományát az okiratokban talált nevekkal összehasonlítjuk sok különbséget fogunk találni. A nevek fokozatosan egyszerűsödtek, s a falu jobbágy népe több nagy családba olvadt ösz-sze. Ma Valkó magyar lakosságát tulajdonképpen néhány nagyobb család alkotja. Ezek a Vince-, Bálint-, Péter-, Kelemen- és Budai-család. A sok hasonló név egy családon belül sokszor összetévesztésre vezetett. Ezen a nép megkülönböztető, ragadvány- és gúnynevek adá-sával segített. Ezeket a falusiaktól adott neveket azután az anya-könyvbe is beírták, s mintegy törvényes alakot kaptak ezáltal. A falu-ban most már csak ezekkel a nevekkal szólítják egymást és így beszél-nek egymásról. A valaha szűk körben használt nevek — különösen a gúnyos értelműek — általánosakká váltak. Sokan haragudnak nevük-ért, mások pedig maguk is büszkén emlegetik.

Az 1938-ban feljegyzett, nevekből képzett határnevek a falu mos-tani névadási viszonyait már híven tükrözik vissza.

1937-ben végzett három hónapi gyűjtésem alatt ilyen neveket jegyeztem fel a községben: *Vince István, Péter András, Bálint András, Kelemen János, Simon Márton, Feri Jancsi*, stb.

Ezekben a neveken a családnév keresztnévre emlékeztet és fel-tehető, hogy abból is keletkezett.⁶ Ezt a feltevést alátámasztják azok a nevek, melyekben az apai keresztnév lesz a gyermek vezetéknéve. Így pl. *Istók Pisti, Pisti Annus, Pisti Jancsi, Pitűj Erzsi, Peti Erzsi*, stb., vagy a kettős nevek, melyekben a vezeté- és a keresztnév azonos: *Lörinc Lörinc, Ferice Ferenc, Vince Vince, Bálint Bálint, Jankó Jancsi, Istók Pisti, Gyürkó Gyuri, Jáné János*, stb.

Ennek az állapotnak előző fokát alkotják azok a nevek, melyek-ben az apa családi nevét is öröklí a gyermek: *Nagy Márci Márton, Bálint Istók Pisti, Vince Peti András, Pétér János Jancsi, Istók Pisti Annus, Geci Pista Erzsi*, stb. Ezekben a neveken a családnévet csak addig használják, amíg a név viselője él. A gyermek neve tehát először

⁴⁻⁵ SZABÓ T. ATTILA: Kalotaszeg helynevei. I; Adatok. Kolozsvár. 1942. 107. és 108.

⁶ Ugyanezt a jelenséget figyelte meg MIKECS LÁSZLÓ is a moldvai csán-gók között. Megfigyelése eredményeit a közeljövőben megjelenő dolgozatá-ban fogja közölni. Vö. Hitel VIII (1943), 460—1.

háromtagú, áll az atyja teljes nevéből és a keresztelőkor kapott keresztnévből. Az anyakönyvbe mindhárom nevet beírják. Az apa halála után azonban lassan a családnév elkopik és az apa keresztnéve lesz a gyermek vezetéknéve. A családnévet ilyenkor már csak a megkülönböztetésért használják. Valószínű tehát, hogy a mostani családok nevei is ilyen módon keletkeztek és azért van az a nagy eltérés az oklevelekben talált és a község mai névállománya között.

A névadásnak azonban egyéb változataival is találkozunk. Nemcsak az apa lehet névadó, hanem az anya is, még abban az esetben is, ha törvényes a gyermek. Pl. *Bandi Kata Ferenc, Olga Kata⁷ Pílu Erzs* (az anyját Gergely Ilonának hívták, lásd alább a gúnynevek között). Megfigyeltem azonban a kettőnek a változatát is: egyik családban az apát *Győr Varg(a) Andris*nak hívják, az anyát pedig *Csuka Ilonának*. Három gyermekük közül kettő az apja, a harmadik pedig az anyja nevét viseli. Így hallottam: „*Gyere tő Csuka Kati, mics csinász ot Varga Erzs!*” Mintha két különböző család gyermekei lettek volna!

A keresztnévek közül leányoknak *Kata, Erzs* és *Ilona*, a fiuknak pedig *Pista* és *János* neveket adják. Azt mondják, hogy azért választják ezeket a férfineveket, mert ezt a két nevet „még lehet karácsonba ünnepéni”. A *János* névnek *Jancsó* és *Jáné* változata van meg *Jancsó Jancsi, Vince Jáné* és *Jáné János* nevében.

A kicsinyítésnek (becézésnek) két módja van: vagy a *kis* szót tesz a név elé, vagy pedig kicsinyítő képzővel látják el a szót. A *kis* jelzőt azonban csak három keresztnév előtt használják, abban az esetben, ha az édesanyját is ugyanúgy hívják. Ez a három keresztnév: *Kata, Anna* és *Ilona*. Olyan családban, ahol az anyának a neve is a három név közül valamelyik, hasonló nevű leányát *Kis Katának, Kis Annának* és *Kis Ilonának* hívják.

Nevekhez ragasztott kicsinyítő képzők közül a következők használatosak: *-ka, -kó, -ca, -ce*. A magashangú *-ce* kicsinyítő képzőt egy esetben jegyezhettem fel. Kicsinyítő képzővel használt nevek: *Erzsika, Ferika, Márcika, Bandikó, Gyurica, Ferica, Anuca, Ferice*, stb.

*

A gúny- és ragadványnevek keletkezése részben szintén a megkülönböztetésre vezethető vissza. Az alább felsorolt nevek mutatják, hogy milyen gazdag a valkai nép képzelőereje, s milyen gyorsan hajlik a gúnyra vagy a dicséretre, ha kedve úgy tartja. Egy jól megfigyelt testi vagy lelki tulajdonság, egy mozdulat vagy cselekedet, feltűnő viselkedés elég arra, hogy az élesszemű és csipősnyelvű kalotaszegi ember nevet adjon embertársának, s hogy ez a név az anyakönyvbe bekerülve örök megkülönböztetésül szolgáljon a család tagjai számára. Azonban nemcsak az illetők egyéni tulajdonságai, szokásai, hanem a környezet és az a terület is, ahol a család él, lehet névadó.

⁷ Kovács Olga elszegényedett jegyző-család gyermeke volt, akit testvéreivel együtt jobbmódú falusi legények vettek el. Azoknak a gyermekei is az anyjuk nevét kapták: *Juci Kata, Irén Kata*.

Az alább felsorolt nevek a faluban mind használatosak. Nehány kivételével mindegyikre kaptam magyarázatot; ezt sok helyen szószerint közlöm.⁸

Bármennyire sok valószínűtlenség is legyen a nevek magyarázatában, kétségtelenül bizonyítják azt, hogy a nép igyekszik mindenre magyarázatot keresni és találni, ha ez sokszor az értelem rovására is történik.

Baba (Vince Vincéné). Az anyjától kapta kis gyermek korában: „Ojan szíp vagy mint egy baba!” — mondta neki, s attól kezdve a családra ragadt a név, mert unokáit már csak így ismeri a falu: *Baba Erzsi, Baba Jancsi és Baba Pisti*.

Bálint András Dombi. Bálint Andrást különbözteti így meg a falu, mert dombon fekszik a telke.

Bálint András Malomi. Megkülönböztetésül a másik Bálint Andrástól. Ennek a malom mellett volt a háza.

Bandaló (Péter István Bandaló). Nevére ilyen magyarázatot kaptam: 1800 körül élt, nagyon nagy ember volt, s amikor 1848–49-ben a románság megmozdult és Valkón is összetűzésekre került a sor, nem érintkezett senkivel, csak úgy egyedül „bandálgot” lő és fél az udvarán. — Egy másik magyarázat szerint régen egy rablóbandában volt és onnan eredne neve.

Bazsarózsa (Böndi János Bazsarózsa). Anyósától kapta a nevét: »Méntek éccēr Monostorra kedvesével Kiszej Annussäl (l. ezt) és ennek annyávä. Jó gazdak fiju vót és teccett Annus annyának. Elöl mént Annus és János, mögöttük az anya és még néhány asszony, ezeknek mondta az asszony: „Jāj, nēm adnām semmijér, ojam, mind egy bazsarózsa“«.

Bótos Erzsi. Szüleinek boltja volt a faluban.

Csérkő István (Vince István). Idősebb jómódú valkai asszonyt vett feleségül és ennek nevével keresztelték el a falusiak.

Csörba (Péter István Csorba). Testi fogyatkozásáért adott név. Péter Istvánnak nyúlszája van, emiatt kapta a nevét.

Csuka Ilona. Foglalkozásáért kapott név. Édesapja pásztor volt. (*csukás* „pásztor“).

Csuka Kati. Ugyanúgy kapta nevét mint Csuka Ilona.

A faluban egy csujogató járja róla: „Csuka Kati gyóucs penygyële, Tóuba ázott a kendére.“ (Nagy szégyen, ha valakinek csak gyolcs pengyele van!)

Dombi András (Vince András). Ugyanúgy mint Bálint András Dombi, dombon fekvő telke miatt kapta nevét.

Fecske (Vince Peti Istvánné). Kalotaszentkirályról került Valkóra. Mikor egyszer bent járt Valkón és már késő este volt, a falusiak kérdezték tőle, hogy hogyan fog hazamenni. Erre válaszolta: „Mi né-

⁸ A neveket legnagyobbbrészt Kelemen Gyurinétól, Bagoly Rózsától a református lelkész akkori alkalmazottjától (kb. 40 éves) és Pituj Erzsitől (45 éves) hallottam. A magyarázatokat részben ők, részben pedig az idősebb falusiak adták.

kem az az út, úgy átrepülöm, mint a fecske.“ Ettől kezdve csak *Fecskének* hívják a faluban. „A Fecskének mos hozának ëty szekér búzát“ — mondták egyszer. Leányára is átszállt e név; *Fecske Katinak* hívják.

Gépész (Simon Mihók András). Foglalkozás miatt adott név. Az Alföldről került Valkóra. Takaráskor ismerkedett meg a feleségével, aki a cséplőgép mellett dolgozott, ahol gépész volt. A feleségével azután Valkóra jött. Gyermekei is ezt a nevet kapták: *Gépész András*, *Gépész Pisti*.

Gidó (Geci Pista Erzsí). Kis korában kapta, mert állítólag úgy ugrált mint egy kis kecske.

Halál (Györ Varg' Andris). 1880 körül élt. Nagyon lassú mozgású ember volt: „Lassan járt mind a halál“ — mondták. Fiát: *Halálfijának*, leányát *Halállányának* hívják.

Happ Anna. Miháltz Elekné tiszteletes asszony szolgálója volt, ő tőle kapta ezt a nevet, mert munkájának nem sok látszatja volt, „Happ ide, happ oda“ — szította Miháltzné, s ez azután reá is ragadt.

Kántorkisasszony. Gábor István unokájának adták ezt a nevet, mert nagyapja nagyon jókedvű, sokat éneklő ember volt. (Vö. Kiskántor). — *Kisasszonynak* pedig azért hívják, „mért a kántor név már a kisasszony nevet igénli“ — magyarázták. A falunak különben két „kisasszonya“ van a: Kántorkisasszony és a Papkisasszony (l. ezt).

Keví Márci (Buzás Márton). Kevély testtartása miatt kapta nevét; ez feleségére is átszármazott, leányukat is *Keví Katának* hívja a falu. Ennek férjére Kálmán Ferencre szintén átragadt a név: *Keví Ferenc*, az unokát is *Keví Katának* hívják.

Kimpán Márton (Simon Márton). Egy *Câmpan* nevű román-nál szolgált, innen ered neve.

Király Ilona. Eredete ismeretlen. Király nevű család különben nincs a faluban.

Kiskántor (Gábor István). Jókedvű, sokat éneklő ember volt (Vö. Kántorkisasszony).

Kisördög András (Gábor András). Elevensége miatt az anyja szólt reá egyszer: „Ugy ugrász, mind ëty kis ördög.“

Kispityóka. Eredete ismeretlen. Alacsony termetre lehet célzás, mert így is hallottam: „Ojan kiesik, mint a pityóka“.

Kiszěj Annus (Vince Peti Annus). Dédapja szolgált a szentkirályi Kiszely családnál, s e családnév a valkói Vince családra is ráragadt. Testvérét *Kiszěj Erzsinek* hívják.

Kosut (Gábor András Kosut). Külső hasonlóság folytán kapta nevét. Ezt mesélték róla: „Alacsony termetű, de nagyidejű ember vót és mindétig fíjatál legínyekké vót ëgyütt. Ez vót az őü társasága. Fársankör kiötösztek és a fonóházba mentek. A fonó lejányok így csufoták: „Jön Kosut, jön Kosut, jön Kosut / jön Kosut a csopotávvál / vágott orru topánkávvál / jön Kosut, jön Kosut, jön Kosut.“ — Ettől kezdve *Kosut csopotának* nevezték őket.

Legátus. A név viselője mindig hosszú nadrágban járt és nyakendőt kötött.

Muta Gyuri (Simon György Mihók). Ügyefogyott embernek ismerik a faluban.

Nagy Márci (Vince Márton). Magastermetű ember. Leányát *Nagy Márci Erzsinek* hívják.

Né fíj (Bálint Istók Pisti). Verekedés közben az anyja biztatta: „Né fíj fiam, né fíj!” Leányaira szintén átragadt a név, mert egyiket *Né fíj Borinak*, a másikat *Né fíj Katinak* hívják.

Palánt (Kovács Ilona). Miháltz Elekné tiszteletesasszony adta ezt a nevet szolgálójának, aki állítólag takarítás ürügye alatt sokat időzött a papi nyaralóban, hol a pap fiának barátai laktak. A papné *k...a palántnak* hívta. A faluban most is beszélnek róla: „Ojam palánta, méjből soha nem lesz káposzta”.

Pandúr (Péter András Pandúr). Foglalkozásáért kapta nevét, mert a községházán volt *pandúr* „kisbíró”. Unokája, a híres halotti köszöntő *Pandúr Márci*, ennek gyermekei *Pandúr Bori*, *Pandúr Erzsi*, örökölték nevét.

Papkisasszony (Pisti Annus). Édesapa, Pisti Janesi miatt kapta nevét, aki ha részeg volt, úgy magyarázott, mint egy pap. „Kéd jóú vóna Kisfaluba (határrésznev) papnak” — jegyezte meg róla egyszer egy falubeli, s azóta ezt a nevet kapta. A feleségét *Papnének* hívják (vö. Kántorkisszaszony).

Pap Pisti (Péter András Vigyáz). Péter András hosszú ideig szolgált a református papnál, innen ered neve. A másik nevére nem kaptam magyarázatot (l. Vigyáz).

Péter János Janesi Strucūj (és Trueūj). Nagyapjáról mesélik, hogy többen voltak testvérek és mindnyájan különböző ruhában jártak. Ő azonban mindig structollat (?) tett kalapjába. Innen volna neve, melyet unokája is örökölt.

Pilu Erzsi (Bogdán Erzsi). Valószínűleg édesanyja, Gergely Ilona keresztnevének becézett alakjából kapta nevét.

Pipis (Vince István). Felesége miatt kapta nevét, aki nagyon *pipis* „rövidlátó” volt.

Pitūj Erzsi (Kocsis Erzsi). Apját Kocsis Istvánt, *Pitu bácsinak* hívták. Nevét örökölte.

Rákóci (Györ' János Rákóci). Külső hasonlóság alapján jutott nevéhez. Azt mesélik róla, hogy magas, vállas ember volt és hosszú, válligérő haját viselt. Rákóczi-kalapban járt és 1848 előtt az „urak bírāja” (jobbágybíró) volt. A faluban nagy volt a tekintélye.

Rigó (Vince István Szőke). Állítólag nagyon szépen füttyölt, és mikor egyszer többen füttyöltek együtt férfiak, a felesége mondta „Jāj de szípen füttyül, kihálszik a többi közzül, mind a rigójé” (l. Szőke).

Sisi (Vince Klödör Gyuri). Azért kapta volna nevét, mert egyszer egy románál veszekedett, de nem tudott jól románul és a román így torkolta volna le: „Csak azt tudod mondani, hogy si-si” (vö. rumén *și* 'és').

Sustér Gyuri. Foglalkozásáért kapta nevét. A faluban ő a csizmadia.

Szőke (Vince István). Hajszínéért kapta nevét (l. Rigó).

Szugoji Ferenc. A *Szugoj* Valkó belterületének egyik része. Itt lakik, innen ered neve.

Tatár (Bálint Márton Tatár). Valkón úgy tudják, hogy azoknak a tatároknak egyik leszármazottja, akik 1658-ban a falun rajtaütöttek, de a monostori Károlyi gróf segítségével folytán magyar fogságba kerültek. Fiát *Tatár Pistinek* hívják (Vö. még *Tatárok*).

Tököli (Péter István Tököli). Eredetére nem tudtak magyarázatot adni.

Tükör (Simon Márton). Édesanyjától kapta nevét, mert kisgyermek korában feltűnően csillogó szeme volt. Leányát *Tükör Katának* hívják a faluban.

Tündér (Vinc' Istók Ilona). A falusiaktól kapta Vince Bandi felesége ezt a nevet, mert egyszer jött lefelé az erdőn és olyan erősen dúdolt, hogy „messzire hallaccott, mind éty tündéré”.

Vigyáz (Péter István Vigyáz). Eredete ismeretlen (l. Pap Pisti).

Vince Piros János. Egészszéges arcszínéért kapta nevét.

Vő Gyurika. Eredete ismeretlen.

Zód Márcika. Eredete ismeretlen.

Meg kell még említenem azokat a gúnyneveket, melyekkel a Valkóval szomszédos községek egymást gúnyolják. Ezeknek a neveknek szintén való háttere van; ezt az alább közölt magyarázatok is igazolják.

Cibrések. Szentkirály község lakóit gúnyolják így, mert ebben a községben sok a szilva és sok szilvát főznek.

Fazekasok. Magyargyerőmonostor község gúnyneve, mert sok fazekat készítenek és cserélnek el rongyért ennek a községnek a lakói.

Góják. Magyarókerke község lakóinak gúnyneve. Állítólag azért kapták, mert egy községbeli ember a rétre leszállt golyákat szentkirályi marháknak nézte és kicsődítette a falu lakosságát a rétre, hogy az állatokat tereljék be. Mire az emberek kiértek, már nem volt ott semmi, mert a golyák elszálltak.

Libafos. A jákótelkiek gúnyneve, mert nagyon sok libát tenyésztenek.

Naccsizmások. A valkaiak egyik gúnyneve, mert a községben sokáig viselték a hosszú, majdnem terden felül érő, puhaszárú csizmát.

Szürkosok. A valkaiak másik gúnyneve, mert — különösen, amikor még az erdő a falu határáig ért — sokan foglalkoztak zsindelyfaragással, melyet fenyőfából állítottak elő (L. alább az *Adattárban* a zsindelykészítésről szóló közlésemet).

Tatárok. Bánffyhunrad község lakóinak neve, valószínűleg azért, mert mikor 1658-ban a tatárok Nagyvárad ellen indultak, átvonulások alatt itt-ott (így Valkón is) a községeken rajtaütöttek. Ilyen rajtaütések közben többen fogságba kerültek. Ezek közül a fogságba esett tatárok közül néhányan állítólag Bánffyhunradon is letelepedtek. (Vö. még *Tatár*).

A felsorolt gúnynevek is mutatják azt a vetélkedést, mely az egyes, Valkóval szomszédos községeket jellemzi. Mindegyik község

pontosan számontartja magát, és nagyon vigyáz arra, nehogy házasság vagy költözés útján a falu lakóssága keveredjék.

Ez jut kifejezésre több, Valkón gyakran hallott dalban is:

*Magas a kutágas, bajos vizet merni
S bajos másfalusi kislányt megölelni
Ölelni akarom, nem bírja a karom
Csókolni akarom, nem az én galambom.*

Egy másikban:

*Fujja a szél a monostori hegyet,
Járnék hozzád babám, de nem lehet
S járnék hozzád, de rövid az idő,
Isten veled szép régi szerető.*

Hosszú időnek kell eltelnie, hogy egy legény vagy leány teljesen otthonosan érezze magát valamelyik, idegen kalotaszegi községben. Ezért aránylag ritka is a beházasodás egy másik községbe, úgyhogy a nevek is híven tükrözik vissza egy község névanyagát és azok fejlődési folyamatát századokon keresztül.*

* E közlésben az *ē* hosszú (nyúlt) párját és a magánhangzó-kettőshangokban az *ū* kapcsoló-hangot nyomdatechnikai okokból nem lehetett jelezni [A szerk.].

Erdélyi Tudományos Füzetek

Megindította György Lajos

Szerkeszti Szabó T. Attila

Az EME kiadása

12. György Lajos: Két dialógus régi magyar irodalmunkban (1 hasonmással) —	2.—
14. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1926. év —	1.50
17. György Lajos: Egy állítólagos Pancsa-
tantra-származék irodalmunkban —	1.50
20. Szabó T. Attila: Az Erdélyi Múzeum-
Egylet XVI—XIX. századi kéziratos
énekeskönyvei —	1.50
22. György Lajos: A francia hellénizmus
hullámai az erdélyi magyar szellemi
életben —	1.50
23. Kántor Lajos: Az Erdélyi Múzeum-
Egylet problémái —	1.50
26. Papp Ferenc: Gyulai Pál id. Bethlen
János gr. körében —	1.50
28. Biró Vencel: Püspökjelölés az erdélyi
róm. kath. egyházmegyében —	1.50
31. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar
irodalom bibliográfiája. 1929. év —	1.50
33. Rajka László: Jókai „Törökvilág Ma-
gyarországon” c. regénye —	1.30
36. Szabó T. Attila: Az Erdélyi Múzeum
Vadadi Hegedüs-kódexe —	1.50
37. Kántor Lajos: Hidvégy gróf Mikó Imre
szózata 1856-ban az Erdélyi Múzeum
és az Erdélyi Múzeum-Egylet meg-
alakítása érdekében —	1.50
42. Kristóf György: Báró Eötvös József
utazásai Erdélyben —	2.50
46. Varga Béla: Az individualitás kérdése
—	2.50
52. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar
irodalom bibliográfiája. 1931. év —	1.50
54. György Lajos: Magyar anekdotáink
Naszreddin-kapcsolatai —	1.50
55. Veress Endre: Gróf Kemény József
[1795—1855] (12 képpel) —	4.—
57. Tavassy Sándor: A lét és valóság —	2.—
58. Szabó T. Attila: Adatok Nagyenyed
XVI—XX. századi helyeinek ismer-
tetéhez (1 térképvázlattal) —	2.—
60. Veress Endre: A történetíró Báthory
István király (3 képpel) —	2.50
63. Biró József: A kolozsvári Bánffy-
palota és tervező mestere, Johann
Eberhard Blummann (7 képpel) —	2.—
65. Jancsó Elemér: Az irodalomtörténet-
írás legújabb irányai —	1.50
76. Juhász Kálmán: Műveltségi állapotok
a Temesközben a török világban —	1.20
79. Valentiny Antal: Az erdélyi magyar
irodalom bibliográfiája. 1934. év —	2.—
81. György Lajos: Anyanyelvünk védelme
—	1.20
82. Grandpierre Edit: A kolozsvári Szent
Mihály-templom története (34 képpel) —	2.50
88. Rass Károly: A mi regényirodalmunk
—	2.—
89. Valentiny Antal: Románia magyar iro-
dalmának bibliográfiája. 1935. év —	1.20
90. Monoki István: Romániában az 1935.
évben megjelent román-magyar és
magyar időszaki sajtótermékek cím-
jegyzéke —	2.—
92. Jancsó Elemér: Nyelv és társadalom
—	1.50
95. Valentiny Antal: Románia magyar iro-
dalmának bibliográfiája 1936. év —	2.—
96. Kántor Lajos: Czzei gróf Wass
Otilia, az Erdélyi Múzeum-Egylet
nagy jövevénye (4 képpel) —	2.—
98. Lukatos István: A román zene fejlő-
déstörténete (5 képpel) —	2.—
100. György Lajos: Dr. Bitay Árpád
életrajzi adatai és tudományos mun-
kássága (1 képpel) —	1.20
101. Szabó T. Attila: Dés helynevei (2 tér-
képvázlattal) —	2.—
102. Valentiny Antal: Románia magyar
irodalmának bibliográfiája. 1937. év —	2.—
104. Szabó T. Attila: Bábonny története és
települése (63 képpel) —	4.—
105. György Lajos: Az „Erdélyi Múzeum”
története (1874—1937) —	2.—
106. Fábián Béla: Nagykend helynevei —	1.—
112. Valentiny Antal: Románia magyar
irodalmának bibliográfiája. 1938. év —	2.—
114. Szabó T. Attila: A kalotaszegi nagy-
birtokok jobbágságának szolgálla-
tása és adózása (1640—1690) —	2.—
115. Nagy Géza: Geleji Katona István
személyisége levelei alapján —	1.20
116. Kántor Lajos: Párhuzam az Erdélyi
Múzeum-Egylet és az Astra meg-
alakulásában és korai működésében —	1.50
118. Imre Lajos: A közművelődés mint
társadalmi feladat —	1.—
119. Balogh Artúr: A Nemzetek Szövet-
sége húsz évi működésének mérlege
—	1.20
120. György Lajos: A magyar nábob —	1.50
121. K. Sebestyén József: A Cenk-hegyi Bra-
sovia vár temploma (11 képpel) —	1.50
122. Valentiny Antal: Románia magyar
irodalmának bibliográfiája. 1939. év —	2.—
123. Szabó T. Attila: Újabb adatok és pót-
lások kéziratos énekeskönyveink és
verses kézirataink könyvszeretethez —	1.50
124. Ady László: Magyarkapus helynevei (1
térképvázlattal) —	2.—
125. Nyárády E. Gyula: Kolozsvár kör-
nyékének mocsárvilága (12 képpel és
térképpel) —	2.50
126. K. Sebestyén József: Régi székely
népi eredetű műemlékeink (20 képpel)
—	1.80
127. Biró Vencel: Gr. Bathány Ignác
(1741—1798) (1 képpel) —	1.—
129. Ferenczi István: Régészeti megfigye-
lések a limes dacicus északnyugati
szakaszán (12 képpel) —	4.—
130. Herepei János: A dési református is-
kola XVII. és XVIII. századbeli igaz-
gatói és tanítói —	2.50
132. Tóth Zoltán: Iorga Miklós és a szé-
kelyek román származásának tana —	2.—
133. Jakó Zsigmond: Az Erdélyi Nemzeti Mú-
zeum Levéltárának múltja és feladatai
—	2.—
136. Balogh Ödön: Néprajzi jegyzetek a csü-
gési magyarokról —	2.50
138. Imreh Barna: Mezőbánd helynevei —	3.—
139. Mikó Imre: A törvényhozói összefér-
tetlenség —	2.—
141. Entz Géza: A dési református templom
(20 képpel) —	2.50
142. Tolnai Gábor: Gróf Lázár János, a Vol-
taire-fordító —	1.—
143. Herepei János: Könyvészeti tanulmányok
(2 képpel) —	5.—
144. Nagy Géza: Társadalmi ellentétek a régi
erdélyi református egyházban —	1.50
147. Szabó T. Attila: Dés települése és lakos-
sága —	2.—
149. Németh Gyula: Körösi Csoma Sándor
lelki alkata és fejlődése (1 képpel) —	2.50
150. Entz Géza: Szolnok-Doboka középkori
műemlékei (9 képpel) —	3.—
154. Vita Zsigmond: Románia magyar iro-
dalmának bibliográfiája 1940-ben és
1941-ben —	1.50
156. Gazda Ferenc: Gr. Kemény József és
Mike Sándor levelezése —	2.50
157. Makkai László: Az erdélyi románok a
középkori magyar oklevelekben —	2.—

158. Vita Zsigmond: A Bethlen kollégiumi színjátszás a XVII. és XVIII. században — — — — — 1.50	170. Vita Zsigmond: A nagyenyedi Bethlen-kollégium ifjúságának irodalmi törekvései a reform-korszak kezdetén — — — — — 2.50
159. Palotay Gertrud—Szabó T. Attila: Mezőségi magyar himzések (137 képpel) — — — — — 12.—	171. Mikecs László: A moldvai katolikusok 1646—7. évi összeírása (6 térképvázlattal) — — — — — 12.—
160. Mikó Imre: A magyar államnyelv kérdése a magyar országgyűlés előtt — — — — — 2.50	172. Jakab Antal: Az erdélyi római katolikus püspöki /szék betöltésének vitája a XVII. században — — — — — 2.50
161. Borbély Andor: Erdélyi városok képeskönyve (22 képpel) — — — — — 8.—	173. Kristóf György: Reményik Sándor — — — — — 2.—
162. Entz Géza: A középkori székely művészet kérdései (16 képpel) — — — — — 3.—	174. Makkai Ernő: Sipos Pál és Kazinczy Ferenc — — — — — 3.—
163. Cs. Bogáts Dénes: Háromszéki oklevél-szójegyzék — — — — — 12.—	175. Méri István: Középkori temetőink feltárás módjáról (8 képpel) — — — — — 4.—
165. Ferencai István: Csikkarcfalvi régiségek — — — — — 1.50	176. Nagy Jenő: Család-, gúny- és ragadványnevek a kalotaszegi Magyarvalkón — — — — — 2.—
166. Herepei János: Scholabeli állapotok Apáczai Kolozsvárra jövétele előtt (4 képpel) — — — — — 2.50	177. Zsákó Gyula: Egy XVIII. századi torockói napló (2 képpel) — — — — — 2.50
167. László Gyula: Erdély településtörténetének vázlata Szent István koráig (4 színes térképvázlattal) — — — — — 3.—	178. Vita Zsigmond: Románia magyar irodalmának bibliográfiája 1942-ben — — — — — 2.—
168. Nagy Jenő: Lakodalom a kalotaszegi Magyarvalkón — — — — — 2.—	179. Palotay Gertrud: A szolnokdobokai Szék magyar himzései (71 képpel) — — — — — 12.—
169. Mozsolics Amália: A magyarországi bronzkor kronológiájáról — — — — — 4.—	180. Márton Gyula: Ördöngösfűzes helynevei (1 térképvázlattal) — — — — — 3.50

Megrendelhetők a kiadóhivatalban: Kolozsvár, Király-utca 14.

A felsorolásból kihagyott számok elfogytak.